

بررسی کاربرد زبان در تربیت در کتاب فارسی دوم دبستان

علی خرم کردلر^۱، مبین عرب زاده^۲، هوشنگ بیگ زاده^۳، علی محمد درستی^۴

^۱ دانشجوی علوم تربیتی پردیس رجایی دانشگاه فرهنگیان، ارومیه alikhorram45@gmail.com

^۲ دانشجوی علوم تربیتی پردیس رجایی دانشگاه فرهنگیان، ارومیه mobinarabzadeh1379@gmail.com

^۳ دانشجوی علوم تربیتی پردیس رجایی دانشگاه فرهنگیان، ارومیه afshinx61@gmail.com

^۴ دانشجوی علوم تربیتی دانشگاه فرهنگیان، ارومیه ali.mohammad.dorosti@gmail.com

چکیده

در مقاله حاضر کتاب فارسی دوم دبستان در چند حوزه کاربرد زبان در تربیت، آگاهی واج شناختی، معنا و کاربرد واژگان و طبقه بندی چندگانه واژگان پایه مورد بررسی و تجزیه تحلیل قرار گرفت. در بحث آگاهی واج شناختی این کتاب از ضعف های اساسی رنج میبرد و اصولاً مولفین کتاب زیاد توجهی به آن نداشته اند، اما در بحث معنا و کاربرد با توجه به شناخت اولیه کودکان این پایه با ادبیات زیاد از معناهای متفاوت برای کلمات استفاده نشده است تا از ایجاد سردرگمی در دانش آموزان جلوگیری شود. در بخش آخر مقاله واژگان پایه دوم دبستان بر اساس طبقه بندی چندگانه موضوعی واژگان پایه در پنج موضوع مختلف گردآوری و مرتب شده است که برای هر دانش آموز یادگیری این کلمات و استفاده از آنها لازم و ضروری می باشد. اما در بحث کاربردی کردن زبان برای تربیت زیاد از جنبه های مختلف این تربیت در کتاب بهره گیری نشده است اما معلم می تواند با قابلیت های خود این کاربرد را بیشتر به چشم آورد.

واژه های کلیدی

زبان، کاربرد، معنا، طبقه بندی، واج شناختی

۱. متن مقاله

به دلیل محدودیت های زبان استفاده صرف از زبان در یاددهی و یادگیری زبان فارسی باعث ضعف یادگیری و دانش دانش آموزان می شود و در آینده آنها را با مشکلات متعدد مواجه می کند. شناسایی عوامل تأثیرگذار بر یادگیری خواندن و نوشتن می تواند نقش ویژه ای در برنامه ریزی آموزشی یادگیری داشته باشد. در آگاهی واج شناختی فرد بدون توجه به معنای کلمه توانایی به خاطر آوردن و جابه جایی اجزای سازنده یک عبارت را به لغات، هجاها و صداها کلمه دارا می باشد. داشتن این توانایی برای یادگیری خواندن و نوشتن ضروری است. کودک در جریان یادگیری می آموزد که صداها را به وسیله حروف نوشتاری نویسه بازنمایی کند. در دیکته نویسی کودک باید قبل از نوشتن بتواند لغت را به صداها سازنده آن بخش کرده و از حروف مناسب برای نوشتاری کردن آن صدا استفاده کند و در هنگام خواندن کلمه جدید قادر باشد صدای حروف نوشته شده را بفهمد. در بحث کاربرد واژه بر اساس معنا انتظار می رود واژگان پایه دوم دبستان به عنوان واژه های بنیادی و اصلی دوره دبستان در کتاب های درسی بکار روند، و تقریباً این الگو در بخش های مختلف کتاب رعایت شده است و واژگان بکار رفته بصورت ساده و با مفاهیم قابل فهم هستند تا از سردرگم شدن دانش آموزان جلوگیری شود. یکی از مهم ترین اقدامات برای کاربردی کردن داده هایی نظیر واژگان پایه، استفاده از طبقه بندی است و بر اساس نوع استفاده و نیاز می توان واژه ها را طبقه بندی کرد. در بخش سوم با توجه به همین نکته مجموعه های واژگانی به نسبت موضوع و برای پایه دوم دبستان دسته بندی و ارائه می شود تا کارایی و ضرورت وجود هر واژه و اهمیت آن مشخص شود، در اصل محتوای کتاب های درسی در اکثر مواقع، محتاج موضوع است و به صورت موضوعی ارائه می شوند، بنابراین می توان واژه ها را بر حسب موضوع دسته بندی کرد و با توجه به موضوعی بودن محتوا در برنامه درسی با استفاده از واژه های مربوط به موضوع های مختلف به سهولت مطالب خود را درباره موضوع های درسی سامان داد و ارائه نمود. معمولاً مجموعه های واژگانی به سه صورت بسامدی، الفبایی و معنایی طبقه بندی می شوند که مبنای عمل ما در این مقاله بسامد لغات پایه دوم دبستان است. [1]

۲. یافته ها

با توجه به متون استفاده شده در فصول اول و دوم کتاب فارسی دوم دبستان می شود استنباط کرد که معلم با توجه به سهولت ارائه مطلب به صورت کلامی زبان را صرفاً بصورت عادت استفاده کند و از ویژگی های اثر گذار و گسترده آن بهره برده نشود، از فصل دوم به بعد مفاهیم کتاب بگونه ایی است که کاربرد زبان در تدریس آن ها نقش مضاعف تری خواهد داشت و استفاده صرف کلامی یا شفاهی نخواهد بود به نظر می رسد در درس های هفتم و دهم این مسئله نمود بیشتری پیدا کرده است و زبان به عنوان حرکتی تربیتی برای انتقال یک مفهوم تربیتی و معرفتی مورد استفاده قرار گرفته است.

اگر از دیدگاه فیلسوف معروف روسو کتاب فارسی دوم دبستان را بررسی کنیم با توجه به نظر وی که گفته ها و نوشته ها به عنوان نماینده جامعه و ویژگی های مخرب آن محسوب شده و مانع از طی فرایند طبیعی تربیت می شود در خواهیم یافت که اساساً روسو با یادگیری زبان به صورت فعلی و متکی بر متن و کتاب که مورد تأکید کتاب فارسی دوم دبستان است مخالف است. نظر دیویی هم نزدیک به روسو است وی نیز یادگیری صرف از طریق متن و کتاب را مذموم میدانند و معتقد است که یادگیری باید از طرق عمل تربیت شونده صورت پذیرد که با نگاه به عموم درس های کتاب فارسی دوم دبستان به جز درس آزاد که متکی به عمل تربیت شونده است مشخص می شود در این حیطه نیز کتاب فارسی دوم دبستان طبق این فیلسوف بزرگ عمل نکرده است در کتاب های فارسی دوره ابتدایی در کشور های دیگر که بصورت مدرن و اصولی طراحی شده اند توجه به اعمال تربیت شونده به صورت جدی در اولویت قرار گرفته است و تأکید بر یادگیری بصورت عملی است تا کلامی و از طریق توضیحات معلم، البته در شیوه فعلی هم می شود کارکرد های عملی برای تدریس در نظر گرفت ولی با توجه به کلیت کتاب نقش عمل تربیت شونده در یادگیری نامحسوس است.

در بحث کاربرد زبان کتاب فارسی دوم دبستان با توجه به گونه های مختلف نوشتار ها اعم از حکایت، بخوان و حفظ کن و بخوان و بیندیش عملکرد مطلوبی را در مهارت زایی استفاده از زبان برای کارکرد های عادی انسانی مثل درس خواندن یا گوش دادن به نصایح پدر و مادر دارد.

آگاهی واج شناختی شامل مهارت هایی چون تشخیص کلمات با صدای آغازین یکسان مثل «شیر، شیب» و یا با صدای انتهای مشابه مثل «هوش، گوش» است، آگاهی واج شناختی با احتمال بسیار بالا با سریع و درست خواندن همبستگی دارد، در حقیقت آگاهی واج شناختی

یعنی وقوف بر ساختمان آوایی و واجی و هجایی کلمات است. در کتاب فارسی دوم دبستان استفاده شایعی از کلمات ابتدایی چند سال اول زندگی کودک که بصورت طبیعی طی شده و از آن کلمات استفاده کرده است و کودک اغلب با واژگانی جدید تر روبرو می شود که ه کاملاً از یکدیگر جدایند و هر یک از تعدادی حرف تشکیل شده اند البته اکثریت این حروف (و نه همه آنها) متناظر با صداهای گفتاری هستند که قبلاً در طی ۴ یا ۵ سال زندگی شنیده یا استفاده کرده است.

در کتاب فارسی دوم دبستان بیشتر کلمات به صورت دو هجایی و سه هجایی به کار برده شده اند که از نظر استفاده برای دانش آموزان با این سن مناسب ارزیابی می شود، چنانکه بیشتر کلمات کتاب چند هجایی بیشتر از سه بود میتواندست در فرایند یادگیری و تلفظ صحیح کلمات مشکل آفرین باشد برای مثال در درس اول این کتاب یعنی درس کتاب خانه کلاس ما کلا دو واژه «احوال پرس، نماینده» بیش از سه هجا دارند که نشان دهنده اهتمام نویسندگان به نکته ذکر شده در همین پارگراف است.

در سطح بعدی بحث استفاده از واج های مختلف در کلمات با تعداد حرف یکسان است که باعث تغییر در معنی آنها می شود، دانش آموز یاد میگیرند که تنها با تغییر یک واج معنی می تواند بالکل تغییر یابد مثلاً در شعر صفحه ۹ دو کلمه بار و یار مشمول این قاعده هستند، آگاهی واجی نقش خیلی مهمی را در یادگیری خواندن بازی می کند و بسیار مهم است تا معلم دانش آموزان را تشویق کند تا واج های کلمات را بصورتی کامل ادا کنند تا معنی دقیق هر کلمه را شنونده متوجه شود.

در بحث کلمات متجانس و هم قافیه هم استفاد فراوانی در کتاب فارسی دوم دبستان شده که باعث بهبود وضعیت روخوانی کودکان می شود مثلاً از کلمات هم قافیه که در شعر استفاده شده است میتوان به «مهربان، فراوان» صفحه ۹ یا «دخترک، پسرک» صفحه ۱۸ اشاره کرد و در بحث کلمات متجانس به کلمات «مواظبت، مراقبت» در صفحه ۳۹ یا «کوشا، نوشا» صفحه ۴۶ اشاره کرد.

در نهایت هر مقدار که دانش آموزان بر مراتب مختلف آگاهی واج شناختی تسلط پیدا کنند در تلفظ و روان خوانی و نیز در درک شنیداری کلمات زبان فارسی تقویت خواهند شد در کتاب فارسی دوم دبستان هم با درک این موضوع واژه های هم قافیه و یا متجانس و... به وفور به کار رفته است تا آگاهی واج شناختی دانش آموزان بیشتر شود.

در بخش استفاده از کلمات با معنا های متفاوت یا همان کاربرد واژه بر حسب معنا کتاب خوب عمل کرده و از استفاده موارد پیچیده و سخت نامناسب به پایه درسی دوم دبستان پرهیز کرده است و در صورت استفاده نیز حدالامکان از کلمات با معنای متفاوت ساده بهره برده است. مثلاً واژه تنگ در معنای عام باریک معنی می شود ولی در متن صفحه ۷۸ آمده است که «همه دلشان برای اون تنگ شده بود» در اینجا لازم است کمی با دانش آموزان بحث شود که آیا کلمه تنگ همان معنی باریک را میدهد یا معنای جدیدی را به خود گرفته است، به سبب اینکه در روزانه دانش آموزان این واژه زیاد استفاده شده است احتمالاً آنها میدانند که اینجا معنای تنگ شدن دل غیر از باریک شدن است. یا در متن صفحه ۴۸ آمده است که «خبر سلامتی پیرزن در روستا پیچید» دانش آموزان با معنای کلمه پیچید یعنی خم شدن آشنا هستند ولی آیا اینجا هم همان معنی را میدهد و منظور از پیچیدن خبر این است که خبر خم شده است؟ یا معنای دیگری دارد، در این مورد هم به علت استفاده مجدد از کلماتی که در زندگی روزمره بسیار کاربردی هستند دانش آموزان در پذیرش معنی جدید زیاد به مشکل نخواهند خورد و بنظر کاملاً آسوده درک خواهند کرد که پیچیدن خبر یعنی گسترش آن در روستا، تقریباً تمامی واژگان چندمعنایی به این شکل در کتاب مورد استفاده قرار گرفته اند.

در بخش آخر این مقاله کتاب فارسی دوم دبستان بر حسب پنج موضوع اصلی و پایه واژگانی مورد بررسی قرار گرفته و کلمات مهم این کتاب به صورت موضوعی در جداول زیر طبقه بندی شده است این کلمات مهم ترین کلمات و به نوعی مجموعه واژگان پایه می باشد که بر حسب بسامد یا تعداد تکرار در متن کتاب مرتب شده اند از همین جهت یادگیری آن ها ضروری است:

۱. بدن : در این دسته بندی واژگان مربوط به ماهیت جسمی بدن و مرتبط به آن یا اشاره کننده به بخشی از آن است اشاره میکند.

ردیف	واژه	مقوله	ردیف	واژه	مقوله
۱	دست	اسم	۶	خنده	اسم

اسم	پدر	۷	اسم	زبان	۲
اسم	پا	۸	اسم	فرزند	۳
اسم	پیرمرد	۹	اسم	بچه	۴
اسم	پیرزن	۱۰	اسم	صدا	۵
مقوله	واژه	ردیف	مقوله	واژه	ردیف
فعل	سخن گفتن	۱۵	اسم	موجود	۱۱
اسم	خواب	۱۶	فعل	دیدن	۱۲
اسم	گوش	۱۷	اسم	استراحت	۱۳
صفت	تمیز	۱۸	فعل	خوردن	۱۴

۲. تربیت/تحصیل : این موضوع در بردارندهٔ واژگان مربوط به اشیاء، اشخاص، مکان ها و موضوع هایی است که با تحصیل و در مقام بالاتر با تربیت به نحوی در ارتباط اند.

مقوله	واژه	ردیف	مقوله	واژه	ردیف
اسم	مدرسه	۵	اسم	کتاب	۱
اسم	برگ	۶	فعل	یادگرفتن	۲
اسم	مداد	۷	اسم	کلاس	۳
فعل	نقاشی	۸	اسم	قلم	۴
مقوله	واژه	ردیف	مقوله	واژه	ردیف
اسم	نیمکت	۱۱	اسم	دفتر	۹
اسم	نامه	۱۲	اسم	کاغذ	۱۰

۳. خانواده: این دسته شامل واژه های مربوط به اعضای خانواده و هم چنین کلمات مربوط به بافت خانواده مثل خانه است.

مقوله	واژه	ردیف	مقوله	واژه	ردیف
اسم	دختر	۵	اسم	خانه	۱
اسم	پیرزن	۶	اسم	پسر	۲
اسم	خاله	۷	اسم	پدر	۳
صفت	اتاق	۸	اسم	مادر	۴

۴. جانوران : با توجه به معیارها، واژه هایی که در این موضوع آمده اند، در اولویت اول شامل جانوران و در وهله بعدی رفتار ها و حرکات آنان است.

مقوله	واژه	ردیف	مقوله	واژه	ردیف
اسم	لانه	۶	اسم	پرواز	۱
اسم	چرا	۷	اسم	پرنده	۲
فعل	دوشیدن	۸	اسم	گوسفند	۳
اسم	پروانه	۹	اسم	خرگوش	۴
اسم	گنجشک	۱۰	اسم	نوک	۵
مقوله	واژه	ردیف	مقوله	واژه	ردیف
اسم	ساعت	۱۶	اسم	حیوان	۱۱
اسم	آتش	۱۷	اسم	تنور	۱۲
اسم	سگ	۱۸	اسم	درخت	۱۳
اسم	خروس	۱۹	اسم	سنگ	۱۴
اسم	خرگوش	۲۰	اسم	جانور	۱۵

۵. محیط زندگی : در این گروه کلمات واژگان مربوط به محیط زندگی و خانه بر اساس بسامد استفاده در کتاب لیست شده اند، به همین جهت تعداد زیادی از واژگان با سایر دسته ها یکسان است.

ردیف	واژه	مقوله	ردیف	واژه	مقوله
۱	خانه	اسم	۶	غذا	اسم
۲	خیابان	اسم	۷	صندلی	اسم
۳	در	اسم	۸	مدرسه	اسم
۴	اتاق	اسم	۹	کلاس	اسم
۵	میز	اسم	۱۰	پرده	اسم

۳. نتیجه گیری:

با توجه به اینکه پژوهشگران به این نتیجه رسیده‌اند که تفکر یک فعالیت ذهنی واحد نیست و مفاهیم می‌توانند در غیاب زبان نیز شکل بگیرند، این نکته در طراحی کتاب دوم دبستان موثر دیده نشده است در انتهای امر آن چه پر واضح است کاربرد گسترده زبان در تدریس و یادگیری دانش آموزان پایه دوم دبستان می‌باشد و شواهد امر حاکی از آن است زبان در تفکر بسیار مهم است از نظر نگارنده با توجه به وضعیت عمومی کتاب های سایر پایه های درسی کاربرد زبان در کل دوره ابتدایی بسیار موثر بوده و توجه به روش های تدریس مبتنی بر آن می‌تواند در یادگیری هر چه بهتر دانش آموزان در مباحث درسی بعضا دشوار و غیرقابل فهم کارگشا باشد. از همین جهت لازم است نقش کاربرد زبان در تربیت بیشتر در کتاب های درسی مورد توجه قرار گیرد.

نشتمین کنفرانس ملی علوم انسانی و آموزش و پرورش با محوریت توسعه پایدار

6th National Conference on
Humanities and Education With a focus on sustainable development
www.mpconf.ir

منابع

- [1] محمود مهرمحمدی، ۱۳۸۷، برنامه ریزی درسی، دیدگاه ها، رویکرد و چشم اندازها، مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی.
- [2] دفتر تالیف کتب درسی، ۱۳۹۴، کتاب فارسی دوم دبستان ،
- [3] محمد دادرسی، طبقه بندی چندگانه موضوعی واژگان پایه فارسی، ۱۳۹۱، سومین کنفرانس ملی توسعه پایدار در علوم تربیتی و روانشناسی.
- [4] مهدی دستجردی و زهرا سلیمانی، ۱۳۸۵، آگاهی واج شناختی چیست؟، نشریه کودکان استثنایی